

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Λογοτεχνία για Παιδιά Ι

Ενότητα 2: Παραμύθι

Δημήτρης Πολίτης

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η.

Σκοποί ενότητας

- Κατανόηση των βασικών ειδών των Λαϊκών Αφηγήσεων-Διάκριση/Αξιοποίηση των ιδιαίτερων προσδιοριστικών τους στοιχείων.
- Καλλιέργεια της κριτικής διάθεσης των φοιτητών/φοιτητριών απέναντι στα είδη των Λαϊκών Αφηγήσεων.
- Εμπλουτισμός των μεθόδων και των τεχνικών διδακτικής αξιοποίησης των Λαϊκών Αφηγήσεων, και ιδιαίτερα του Παραμυθιού, στο Νηπιαγωγείο-Αναζήτηση αποτελεσματικότερων τρόπων προσφοράς τους στα νήπια.

Περιεχόμενα ενότητας

- Λαϊκές αφηγήσεις-Είδη-Διακρίσεις-Ορισμοί (Παραμύθι-Μύθος, Παραδόσεις-Θρύλοι, Ευτράπελες διηγήσεις-αστειολογήματα)
- Παραμύθι (Λαϊκό-Έντεχνο), Δομή του Παραμυθιού, "Στοιχεία"-Γενικά Χαρακτηριστικά του Παραμυθιού, Ο διαχρονικός ρόλος του Παραμυθιού, Διαφορές Μύθου-Παραμυθιού, Κατηγοριο-ποίηση των παραμυθιών ως προς το περιεχόμενό τους-Επιμέρους κατηγοριο-ποίηση των παραμυθιών ως προς τον τρόπο πλοκής τους, Θεωρίες Γένεσης-Διάδοσης των Παραμυθιών (παραμυθικών μοτίβων), Χαρακτηριστικά των Παραδοσιακών Νεοελληνικών Παραμυθιών
- Μύθοι (Κατηγοριοποίηση των μύθων ως προς το περιεχόμενό τους, Παροιμιόμυθοι, Παραμυθικές-Μικρές Ιστορίες).

Παραμύθι

Το (λαϊκό) παραμύθι είναι αφήγηση
φανταστική που κινείται στον κόσμο του
υπερφυσικού-του μαγικού και έχει για
(κύριο) σκοπό του την τέρψη των
ακροατών.

Παραμύθι είναι η λαϊκή διήγηση που μοιάζει με μεγάλο περιπετειακό μύθο ή έχει συντεθεί από περισσότερους πυρήνες (μοτίβα) ανθρωπο-μεταφυσικών μύθων, οι οποίοι είναι γνωστοί σε περισσότερους λαούς.

(Δ. Λουκάτος)

*Παραμύθι → παρά (=πλησίον, κοντά ή προέλευση, παραγωγή) + μύθιον (υποκ. της λ. μύθος = λόγος, λόγια).

*παραμύθι - παραμυθία

«Στοιχεία» του Παραμυθιού

- παραμυθάδες, αφηγητές (αιδοί, σύγχρονοι λογοτέχνες)
- κοινό (ακροατές)
- περιεχόμενο* (προϊόν ευαισθησίας της λαϊκής ψυχής).

Τύπος-Μοτίβα

- «Τύπος» (types) του παραμυθιού (ή της λαϊκής ιστορίας) είναι ολόκληρο το θέμα ή η υπόθεσή του, την οποία απαρτίζουν συνήθως ένα ή περισσότερα επεισόδια, τα λεγόμενα «μοτίβα» (motifs), που έχουν διεθνή χαρακτήρα και είναι πιο ευκίνητα από τους τύπους.
- Με βάση αυτά τα μοτίβα έχει καταρτιστεί ένας διεθνής κατάλογος (1955-1957), μέσα στον οποίο βρίσκει κανείς επεισόδια που γεμίζουν όχι μόνο παραμύθια αλλά και τραγούδια, συναξάρια ή άλλες αφηγήσεις. Έτσι, προσγειώνεται κανείς σε μια πραγματικότητα, κατά την οποία ακόμη και το πιο ασήμαντο κωμικό ανέκδοτο ή μια τραγική τοπική διήγηση διεκδικεί τοπικό χαρακτήρα, ενώ στην ουσία έχει τουλάχιστον εθνικό ή ακόμη και παγκόσμιο.

Το σημερινό ενδιαφέρον για το παραμύθι, ιδιαίτερα στους ακαδημαϊκούς κύκλους, δικαιολογείται από μια τριπλή διαπίστωση για το περιεχόμενό του:

α) Τα δυναμικά στοιχεία που συναντούνται στο παραμύθι ικανοποιούν βαθύτερες ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου.

β) Το παραμύθι είναι αναντικατάστατο μέσο γνωριμίας του παιδιού με τον κόσμο και βοηθά στην αβίαστη είσοδό του σε αυτόν.

γ) Τα αλληγορικά ή συμβολικά στοιχεία του παραμυθιού δίνουν πληροφορίες για τις κοινωνικές δομές μέσα στις οποίες πλάστηκαν.

Δομή του Παραμυθιού

Τα παραμύθια οργανώνονται ουσιαστικά σε τρία βασικά μέρη:

- **Σύντομη εισαγωγή ή προϊδέαση** («Αρχή του παραμυθιού, καλησπέρα σας», «Παραμύθι μύθι μύθι, το κουκί και το ρεβίθι», κ.ά.).
- **Κυρίως διήγηση** (που συντίθεται από διάφορα επεισόδια, «μοτίβα»).
- **Τέλος (τυπικό)** («Κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα», «Εκείνοι στ'αγκάθια και μεις στα βαμπάκια», κ.ά.).

Γενικά Χαρακτηριστικά του Παραμυθιού

1. Το παραμύθι είναι μια αφήγηση φανταστική και, κατά κανόνα, διασκεδαστική. Δεν προσφέρει "μέσες λύσεις", αλλά φτάνει σε "ακρότητες".
2. Το παραμύθι δεν αναφέρεται σε ορισμένο πρόσωπο ούτε σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο.
3. Το παραμύθι δεν έχει σκοπό τη διδαχή, αν και έχει ηθική διάσταση (είναι «προηθικό»).

Κατηγοριοποίηση των παραμυθιών

(ανάλογα με τον "κόσμο" τους και τις εμπνεύσεις του περιεχομένου τους):

1. Μυθικά ή ξωτικά (με γίγαντες, δράκους, φτερωτά όντα, κ.ά.)
2. Διηγηματικά ή κοσμικά (που κινούνται σε ανθρώπινες κοινωνίες, ταξίδια-πολέμους-κυνήγι, κ.ά., και είναι περισσότερο φιλολογικά που γράφτηκαν ή διασκευάστηκαν από μεσαιωνικούς συγγραφείς).
3. Θρησκευτικά ή Συναξαρικά (που εμπνέονται από τη Γραφή, τους βίους των αγίων, από τη ζωή του Χριστού και των Αποστόλων, κ.ά.).
4. Ευτράπελα ή Σατιρικά (που αφηγούνται παθήματα κουτών, τιμωρίες υπερήφανων, κ.ά.).

Επιμέρους κατηγοριοποίηση των παραμυθιών ως προς τον τρόπο πλοκής τους

1. Αινιγματικά (που ξεκινούν από ένα αίνιγμα και στηρίζουν την πλοκή τους στη λύση του).
2. Κλιμακωτά (που πορεύονται με ολοένα αυξανόμενα περιστατικά).
3. Παροιμιακά (που αναπτύσσουν μια παροιμία), κ.ά.

Μύθοι: Παραδόσεις των αρχαίων για τους θεούς και τους ήρωες. Μικρές αλληγορικές διηγήσεις, από τον κόσμο των ζώων ή των ανθρώπων, που θέλουν να διδάξουν κάτι.

*

Οι Μύθοι διακρίνονται, ως προς το περιεχόμενό τους, σε:

- α) Κοσμογονικούς, που εξηγούν τη δημιουργία του κόσμου.
- β) Εθνεγερτικούς, που προσπαθούν να δικαιολογήσουν τυραννίες, κατακτητικούς πολέμους και, γενικά, κάνουν λόγο για καταπιεστικά καθεστώτα.
- γ) Φυσιογνωστικούς, που εξηγούν τα φυσικά φαινόμενα ή γεγονότα.
- δ) Κοινωνικούς ή διδακτικούς, που είναι κυρίως μύθοι με ζώα και έχουν διδακτικό χαρακτήρα.

Παροιμιόμυθοι: Σύντομοι μύθοι που έχουν τη μορφή παροιμίας. Π.χ. η έκφραση: «Την έπαθε σαν την αλεπού με τα σταφύλια» (που τα είπε άγουρα) κρύβει μέσα της έναν ολόκληρο μύθο και μοιάζει με περίληψή του.

*

Παραδόσεις ή Θρύλοι: Φανταστικές διηγήσεις που πλάθει ο λαός με βάση τις δοξασίες τους για ορισμένους τόπους και όντα και τις πιστεύει για αληθινές. (Παραδόσεις για την Αγια-Σοφιά, για βυθισμένες πολιτείες, για στοιχειά, κ.λπ.)

*

Ευτράπελες διηγήσεις ή αστειολογήματα: Ανέκδοτα ή περιγελαστικά αστεία ή περιπαιγμάτα χωριών, που σατιρίζουν τρόπους, επαγγέλματα, σωματικές ή πνευματικές ατέλειες. Έχουν ρεαλιστικό χαρακτήρα και αναφέρονται σε καθημερινούς ανθρώπους, με απώτερο στόχο τους να διορθώσουν τα ελαττώματά τους.

Διαφορές Παραμυθιού-Μύθου

1. Στο Μύθο φαίνονται οι συνέπειες που μπορεί να έχει για τον καθένα μια άστοχη ή κακή ενέργεια ή ο κακός του χαρακτήρας. Το Παραμύθι δεν αποβλέπει στην άμεση διδαχή και τη νουθέτηση του ακροατή. Κι ενώ το τέλος του Μύθου είναι συνήθως-δυσάρεστο ή τραγικό, του Παραμυθιού είναι, γενικά, ευτυχισμένο.
2. Η ιστορία που μας παρουσιάζει ο Μύθος είναι, κατά κανόνα, μια ιστορία μοναδική, ιστορία που δεν αναφέρεται σε απλούς θνητούς. Και στο Παραμύθι τα περιστατικά είναι ασυνήθιστα και ίσως, μάλιστα, και πιο απίθανα απ' ό,τι στο Μύθο. Παρουσιάζονται, όμως, πάντα σαν κάτι το ολότελα κανονικό, σαν κάτι που μπορεί να συμβεί στον καθένα μας.
3. Οι ήρωες στο Μύθο είναι, κατά κανόνα, επώνυμοι, ενώ οι ήρωες του Παραμυθιού είναι ανώνυμοι.
4. Ο ήρωας του Μύθου είναι ένας σχεδόν υπεράνθρωπος, και συχνά ό,τι πετυχαίνει το πετυχαίνει χάρη και σε κάποια βοήθεια από μη κοσμικές δυνάμεις, από τον ουρανό, από τη θεία καταγωγή του (ο Οδυσσέας λ.χ. έχει σύμμαχο την Αθηνά). Αντίθετα, ο ήρωας του Παραμυθιού είναι άνθρωπος κοινός. Κι αν δέχεται κάποια βοήθεια, αυτή προέρχεται από ασήμαντα όντα (ένα άλογο, ένα μυρμήγκι, κ.ά.).
5. Στο Μύθο ο ήρωας και μετά την επιτέλεση των κατορθωμάτων του, διατηρεί για πάντα τα υπεράνθρωπα χαρακτηριστικά του, ενώ στο Παραμύθι, αφού τελειώσει τους αγώνες του, γίνεται και πάλι ένας απλός θνητός.

Διαφορές Μύθου-Παραμυθιού κατά τον Claude Lévi-Strauss

Μύθος	Παραμύθι
αντιθέσεις κοσμολογικές, ηθικές ή βιολογικές και βιοκοινωνικές	αντιθέσεις κοινωνικές
ζωή/θάνατος (μεταφυσικά ερωτήματα)	αντιθέσεις και συγκρούσεις μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας
δικό μας/ξένο, εμείς/οι άλλοι, ενδοκοινοτικό/εξωκοινοτικό	χαμηλό/υψηλό κοινωνικό «στάτους»
σύζυγος από άλλη φυλή ή από διαφορετικό είδος (ζώο ή υπερφυσικό ον)	σύζυγος από διαφορετικό κοινωνικό στρώμα

Διαφορές Μύθου-Παραμυθιού κατά τον W. Bascon

Χαρακτηριστικά	Μύθος	Παραμύθι
τυπική αρχή	όχι	ναι
Λέγεται μετά το σουρούπωμα.	όχι	συνήθως
γεγονότα	πραγματικά	πλαστά
χώρος/χρόνος	κάποιος χώρος/ κάποιος χρόνος	έξω από χώρο - κάθε τόπος έξω από χρόνο
στάση	ιερή	ιερή ή κοσμική
κύριος χαρακτήρας	μη ανθρώπινος	ανθρώπινος

Θεωρίες Γένεσης - Διάδοσης των Παραμυθιών (παραμυθικών μοτίβων) (1)

- 1. Ινδοευρωπαϊκή Θεωρία:** (Αδερφοί Grimm) η μετακίνηση της ινδοευρωπαϊκής φυλής->μεταφορά της γλώσσας και της μυθολογίας της (κοινή ή μονογενετική καταγωγή).
- 2. Ινδική Θεωρία:** (Th. Benfey) τα παραμύθια είναι έτοιμα λογοτεχνικά αφηγήματα των Ινδών που πέρασαν με τη βοήθεια των λαών της Ανατολής στην Ευρώπη (μονογενετική καταγωγή).
- 3. Εθνολογική πολυγενετική Θεωρία:** το ίδιο παραμυθικό θέμα μπορεί να παρουσιάζεται σε διάφορες χώρες και σε διαφορετικές εποχές. (A. Lang, A. Bastian, J. Bédier)
- 4. Φιλολογική Θεωρία:** το λαϊκό παραμύθι έχει τις ρίζες του σε κάποιο γραπτό μνημείο των παλαιότερων χρόνων.
- 5. Ιστοριογεωγραφική Θεωρία («Φινλανδική Σχολή»):** προσπάθεια προσδιορισμού του τόπου και του χρόνου της πρώτης σύνθεσης των παραμυθιών.

Είδη των ελληνικών λαϊκών παραμυθιών

1. **Μαγικά ή ξωτικά** (Μεγάλα και πολυσύνθετα με ευχέρεια αφηγηματικής επιμήκυνσης, υπερβατά και μεταφυσικά. Αναφέρονται σε μαγικούς και υπερφυσικούς κόσμους).
2. **Περιπετειαστικά ή διηγηματικά** (Εμφανίστηκαν κατά την Αλεξανδρινή-Ελληνιστική περίοδο. Αναφέρονται σε μεγάλα ταξίδια, στην απεραντοσύνη του κόσμου και σε μεταφυσικές κοινωνίες ανθρώπων).
3. **Θρησκοθεματικά ή συναξαρικά** (Δημιουργήθηκαν από τη χριστιανική αφηγηματική παράδοση και τα Συναξάρια).
4. **Συμβουλευτικά ή διδακτικά** (Αναπτύσσουν μια φιλοσοφία ζωής, ένα γνωμικό, μια δοξαστική πίστη ή μια βιοτική διαπίστωση, για να παραδειγματιστεί το ακροατήριο, να τα αποδεχτεί και να τα ακολουθήσει).
5. **Ευτράπελα** (Διακωμωδούν και διασύρουν ζηλιάρηδες, φιλάργυρους, τεμπέληδες, ανόητους).
6. **Νοητικά** (Ασκούν το παιδικό μυαλό με αινίγματα, φραστικές επαυξήσεις, κλιμακωτές αφηγήσεις).

Χαρακτηριστικά των Παραδοσιακών Νεοελληνικών Παραμυθιών

- Η σχετική λιτότητα στο ύφος και στα εκφραστικά μέσα.
- Η διάθεση για διδασκαλία και ηθική δικαίωση.
- Οι οικείοι ήρωες.
- Η στενή σχέση της αφήγησης με τη γύρω βιοτική και πολιτιστική πραγματικότητα.
- Η αλήθεια και η σκληρότητα στις τιμωρίες και στις σχέσεις των ανθρώπων.
- Η «ανοιχτή» έκφραση και η εύκολη βωμολοχία.
- Οι «Εισαγωγές» -> ο ελεύθερος χώρος των αφηγητών.
- Η απουσία του έρωτα (ως σαρκικού πόθου) και των ερωτικών κινήτρων (της σεξουαλικής πράξης).
- Οι τυπικοί στίχοι και φράσεις στην αρχή, στο τέλος ή ακόμη και στη μέση των παραμυθιών.
- Η λαϊκή απλότητα, η φυσική πορεία και η ιδιωματική διατύπωση της γλώσσας.
- Ο κοινωνικός προσδιορισμός των συνθηκών δημιουργίας και διάδοσής τους.
- Η φιλοσοφία και το πλατύ αντίκρισμα της ζωής, η ανθρωπιστική διάθεση και η συγκαταβατικότητα στη σκέψη και στη συμπεριφορά των ηρώων τους.

Ο Ρόλος του Παραμυθιού σε όλους τους λαούς

- ✓ Ψυχαγωγήσε (και ψυχαγωγεί) το κοινό στις σπιτικές ώρες της ζωής του.
- ✓ Πρόσφερε εγκυκλοπαιδική γνώση για τον άγνωστο κόσμο των ταξιδιών αλλά και για το φανταστικό κόσμο της μυθολογίας.
- ✓ Γέμισε με φιλοσοφία και αισιοδοξία τη σκέψη τους.
- ✓ Πλούτισε τη φαντασία των μικρών παιδιών με σκηνές από τον κόσμο των ενηλίκων και από τις πιθανές δραστηριότητες των φανταστικών όντων.
- ✓ Δίδαξε στα παιδιά τεχνικές και τρόπους αφήγησης, πλούτισε τις εμπνεύσεις τους και λειτούργησε προδρομικά για τη λογοτεχνία και τις σύγχρονες μορφές της.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

1. Αναγνωστόπουλος, Β. Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού. Αθήνα: Καστανιώτης, 1997.
2. Αναγνωστόπουλος, Β. & Λιάπης Κ. (επιμ.). Λαϊκό παραμύθι και παραμυθάδες στην Ελλάδα. Αθήνα: Κοινότητα Πορταριάς Πηλίου-Καστανιώτης, 1995.
3. Αυδίκος, Ε. Η παιδαγωγική και διδακτική αξιοποίηση του παραμυθιού. Αθήνα: Γρηγόρης, 2007.
4. Αυδίκος, Ε. Το λαϊκό παραμύθι: Θεωρητικές προσεγγίσεις. Αθήνα: Οδυσσέας, 1994.
5. Ζαν, Ζ. Η Δύναμη των Παραμυθιών. Μτφρ. Μ. Τζαφεροπούλου. Αθήνα: Καστανιώτης, 1996.
6. Μπετελχάιμ, Μ. Η Γοητεία των Παραμυθιών: Μία Ψυχαναλυτική Προσέγγιση. Μτφρ. Ε. Αστερίου. Αθήνα: Γλάρος, 1995.
7. Σακελλαρίου, Χ. Το παραμύθι χτες και σήμερα: Η ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνική λειτουργία του. Αθήνα: Πατάκης, 1995.

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου της διδάσκουσας.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Δημήτρης Πολίτης 2015.

«Λογοτεχνία για Παιδιά Ι. Παραμύθι». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.upatras.gr/courses/PN1516>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση, Όχι παράγωγα έργα, Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λπ., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

